

ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ І КУЛЬТУРИ ПРЯШІВЩИНИ До 60-річчя від дня народження Мирослава Сополіги

Павло ФЕДАКА

26 березня 2006 р. виповнюється 60 років визначному українському вченому-етнографу, музеєзнавцю, громадському і культурному діячеві, директору Свидницького музею українсько-руської культури Мирославу Сополізі.

Народився в містечку Свидник у Словаччині. В 1947 році в рамках післявоєнних міграційних процесів сім'я переселилася в Україну (Рівенська обл. Здолбунівський р-н, с. Будераж).

В 1961 році разом з батьками повернувся у Свидник, де закінчив середню загальноосвітню школу (1962) і вступив на філософський факультет Університету ім. П. Шафарика, спеціальність історія — українська мова та література (Пряшів, 1962–1967).

Після закінчення університету молодий абсолювент працював у Музеї української культури в Свиднику (нинішні Словацький національний музей — Музей українсько-руської культури), де з великим ентузіазмом досліджував народну культуру своїх предків. Вже в 60–70 роках об'їздив усі українські села Східної Словаччини, зібрав величезний етнографічний матеріал, який став основою музейних колекцій та експозицій. Цей період був найактивнішим та найпліднішим у його науково-дослідній і музейній роботі.

З 1972 року М. Сополіга керував відділом етнографії, а з 1974 року став заступником директора, відігравши провідну роль в організації наукового життя та побудові музею просто неба — скансену на площі 11 га. У 1976 році, як наслідок досліджень і практичної роботи, з'явилася перша його книжка "Народна архітектура українців Східної Словаччини".

У 1978 році на основі успішного захисту дисертації "Ľudové staviteľstvo Ukrajincov na východnom Slovensku z hľadiska národopisnej múzeologie" на філософському факультеті Я. Коменського в Братиславі М. Сополіга здобув академічне звання доктора філософії (PhDr.).

Характерною рисою його роботи є системність вирішення проблем. Про це яскраво свід-

Мирослав Сополіга

чить його широкомасштабне дослідження народного будівництва та побуту, яке реалізувалося в 226 селах у зв'язку з уже згадуваною побудовою у Свиднику Музею під відкритим небом.

Найчисельніші та найповажніші роботи ювіляра стосуються саме цієї теми. Зібраний польовий матеріал автор, крім іншого, використав для написання кандидатської дисертації (Ľudové staviteľstvo Ukrajincov na východnom Slovensku. Kandidatska dizertačná práca, 1. textová časť, 284 s;

2. obrazová časť 100 s. Svidník, 1979), яку успішно захистив перед Спеціалізованою вченою радою Філософського факультету) ім. Я. Коменського та Словацької академії наук у Братиславі.

На початку 80-х років учений завершив роботу над ґрунтовною монографією "Народне житло українців Східної Словаччини, що побачила світ у 1983 р.

Великою популярністю користуються його двомовна (словацько-українська) книжка "Перлини народної архітектури" (Пряшів, 1995) та монографія "Ukrajinci na Slovensku. Etnokultúrne tradície z aspektu osídlenia Ľudovej architektúry a bývania" (2002).

Мирослав Сополіга був одним з організаторів та активним учасником однієї з найрозсяглиших етнографічних експедицій рятувального характеру у зв'язку з виселенням семи українських сіл (Старина, Велика Поляна, Руське, Дара, Звала, Острожниця, Смольник) та побудовою водоймища "Старина". Велику частину матеріалів, зібраних під час численних експедицій протягом майже 10-и років, використав у колективних працях "Horná Cirocha" (Кошиці, 1985), Науковий збірник Музею української культури в Свиднику (1979. — № 9. — Ч. 2), "Etnografický výskum zátopovej oblasti Hornej Cirochy v okrese Humenné" (Кошиці, 1980).

З 1985 року одним з найголовніших інституційних завдань, яке стояло в центрі уваги науковців музею, було комплексне дослідження

на тему "Культурно-історичний розвиток українського населення ЧСФР", результатом якого стало написання розсяглого сценарію нової модерної постійної експозиції на площі 1700 м² (Сополига М., Русинко М., Гостиняк С., Гвізд М. Scenár stálej expozície Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. — Svidník, 1989. — 235 s.). Під керівництвом директора Мирослава Сополіги було виконано грандіозну роботу по реалізації цієї експозиції, урочисте відкриття якої відбулося в 1991 році за участі науковців з 18-ти країн світу. Технічне, художнє оформлення та інсталяцію виконала найкраща тодішня фірма в Чехословаччині "Věstavnictvo" з Праги. Колективу сценаристів цієї експозиції була присуджена Перша премія Словацького етнографічного товариства при Словацькій Академії наук.

Учений вже з 1971 року як член Міжнародної комісії по вивченню народної культури в Карпатах і Балканах (МКККБ) активно включився в роботу її Чехословацької секції — субкомісії по дослідженню народного будівництва, якою керував знаменитий чеський етнолог — багаторічний генеральний секретар МКККБ Вацлав Фролець. З ініціативи субкомісії було зорганізовано цілий ряд наукових конференцій, семінарів, симпозіумів тощо.

Зокрема, такі міжнародні конференції відбулися у 1976 і 1981 рр. у Свиднику і основний тягар по їх організації ліг на плечі Мирослава Сополіги.

З початку 70-х років ХХ ст. він активно включився в реалізацію Державного плану наукових досліджень, з яких слід згадати, зокрема, багаторічну роботу над фундаментальним "Etnografickým atlasom Slovenska" (1990) під керівництвом Народознавчого інституту Словацької Академії наук, а також "Encyklopédiou ľudovej kultúry Slovenska" (1995), з 1985 року — над темою "Етнокультурна спільність в карпато-балканській області" (проблеми народного будівництва), пізніше — над проблемою "Етнічні процеси в словацькій республіці" та "Етнічні процеси в Середній та Східній Європі".

Учений взяв активну участь у першій міжнародній українсько-словацькій етнографічній експедиції на Пряшівщині в 1991 році, яку зорганізував Інститут народознавства НАН України. Зібрані ним матеріали увійшли в 2-томну історико-етнографічну монографію "Лемківщина" (Львів, 1999).

Він також є співавтором таких визначних монографій, як: "Lidová stavební kultura v čes-

koslovenských Karpatech a pailehlých územích" (Brno, 1981), "Ludová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku" (Bratislava, 1998), "Chránená krajina Vihorlat" (Bratislava, 1987), "Chránená krajina Východné Karpaty" (Bratislava, 1989); "Vývoj a postavenie ukrajinskej a maďarskej národnostnej menšiny na východnom Slovensku" (Košice, 1989).

На основі успішного захисту дисертації "Народне житло українців Пряшівщини" перед Спеціалізованою вченою радою Національної академії наук України у 1993 році, йому присуджено науковий ступінь доктора історичних наук.

У видавництві Словацької академії наук "Veda" виходить 500-сторінкова монографія Мирослава Сополіги "Tradície hmotnej kultúry Ukrajincov na Slovensku". Це перша етнологічна синтетична праця такого виду на Словащині.

М. Сополіга — організатор та співорганізатор конференцій, симпозіумів та семінарів, які систематично організовуються у Свидницькому музеї українсько-руської культури.

Директор Музею був активним співорганізатором вже традиційних урочистостей "Дні європейської культурної спадщини", які відбувалися в Свиднику 9–12 вересня 1999 р. З цієї нагоди він зорганізував у Музеї наукову конференцію з міжнародною участю на тему "Традиції будівництва та побуту в Словащині" та однойменну виставку. Матеріали конференції опубліковані в репрезентативному збірнику "Tradície staviteľstva a bývania na Slovensku (s osobitným akcentom na kultúrne prejavy v prostredí etnických minorít). Bratislava - Svidník 1999. Головним редактором та упорядником збірника є ювіляр.

В останні роки М. Сополіга чимало часу приділяє проблематиці етноїдентифікації русько-українського населення Пряшівщини, особливо після 1989 року, коли й Музей українсько-руської культури став об'єктом ганебного та підступного політиканства відповідно до так званої програми деукраїнізації. Він не лише мужньо боровся за збереження назви та національного профілю цієї установи, але й на підставі історичних, етнологічних та інших наукових фактів викривав руйнівну і антиукраїнську роль аполегетів політичного русинізму та їх покровителів. Внаслідок тривалої і виснажливої боротьби директору, якого кілька разів безпідставно звільняли з посади, вдалося зберегти як сам Музей, так і його національне обличчя.

Донині Мирослав Сополіга постійно порушує болючі питання національно-культурного розвитку русинів-українців в регіоні Карпат та

сприяє їх вирішенню як багаторічний член (з 1986 року) Президії Ради Союзу русинів-українців Словаччини, та член Президії Світової Федерації українських лемківських організацій.

М. Сополіга — відомий спеціаліст у галузі музейництва. З 1990 року його постійно обирають в члени Президії Союзу музеїв Словаччини, а фахова комісія цього Союзу — Унія музеїв під відкритим небом, яку він очолює вже 7 років, є однією з найактивніших. В координації з однойменним громадським об'єднанням музеїв просто неба в Словаччині, де він виконує функцію віцепрезидента, словацькі скансенознавці досягли чималих успіхів у рамках міжнародної співпраці, зокрема, з поляками, чехами, українцями.

Учений був одним із ініціаторів, а пізніше учасників першої чехо-словацько-польсько-української етнологічної експедиції по вивченню пам'яток народного будівництва в Українських Карпатах. Він репрезентував Словацьку республіку на загальноєвропейських міжнародних конференціях Асоціації Європейських музеїв на відкритому повітрі (Association of European Open-Air Museums) в Угорщині, Шотландії, Фінляндії, дійсним членом якої є з 1993 р.

Ювіляр є автором та співавтором музейних експозицій та багатьох виставок, путівників по Музею українсько-руської культури, співавтором першого путівника по словацьких музеях просто неба (*Zuskinová I., Sopoliga M. Slovenské múzeá v prírode. Sprievodca. Liptovská Sielnica, 2001*), укладачем книжки "35 років Музею української культури у Свиднику" (Пряшів, 1990), співавтор чотирьох документальних фільмів про історію та культуру русинів-українців Східної Словаччини та ін.

Мирослав Сополіга є автором та співавтором понад 25 книжок. На особливу увагу заслуговують наукові збірники очолюваного ним музею. Він є головним редактором та укладачем останніх дев'яти томів (№ 15 у двох книгах — № 23). Це видання здобуло високу оцінку в наукових та культурно-освітніх колах не тільки Словаччини, але й інших країн, у тім числі України. На окрему увагу заслуговує підготовлена закарпатськими вченими і видрукована у наукових збірниках музею "Historia Carpatho-Ruthenorum" Михайла Лучкая.

Завдяки півдній співпраці М. Сополіги з лінгвістами Зузаною Ганудель та Івором Ріпкою побачив світ фундаментальний "Атлас українських говорів Східної Словаччини" В. Латти (1991), а сам дослідник підготував до друку

та опублікував у № 19 наукового збірника Музею також етнографічну спадщину В. Латти.

Ювіляр є членом багатьох спеціалізованих комісій, редакційних рад та інших органів: Наукової ради Словацького національного музею — Етнографічного музею в Мартині, Наукової ради Словацького національного музею у справах музеїв етнічних меншин, Спеціалізованої вченої ради Національної Академії наук України, виконавчого комітету Словацької секції Міжнародної асоціації українців, дійсним членом Товариства ім. Т. Шевченка.

Одночасно із життєвим ювілеєм він відзначає 20-річчя свого директорування. Під його провідом Музей досяг вершини свого розвитку. Діяльність цієї установи — одна з найсвітліших сторінок історії віками соціально та національно гноблених карпатських русинів-українців, яскравий приклад невмирущості українського етносу. "Ми в людську гідність відчинили брами" — ці слова поета С. Гостиняка читаємо на gobелені в одному з виставкових залів музею. Це найбільший та найвизначніший український музей за межами України. Справедливо, що він нині функціонує як державний музей у структурі провідної словацької наукової культурної установи — Словацького національного музею.

За свою подвижницьку працю М. Сополіга отримав чимало відзнак від Міністерства культури СР, Союзу музеїв Словаччини, Етнографічного товариства Словаччини, Словацького літературного фонду, Союзу русинів-українців СР, крайових, окружних та міських урядів. Він також лауреат Всеукраїнської премії в галузі етнології і фольклористики ім. П. Чубинського.

Та найбільшою нагородою для нього є правдива пошана людей, а щастям — самовіддано працювати для добра рідного народу.

З великою радістю зустрічають Мирослава в Україні, особливо на Закарпатті, друзі, вчені, музейні працівники, громадські, культурні і політичні діячі. Зустріч з ним — це справжнє свято, свято душі, національного єднання, наукового і культурного збагачення, людської порядності і добра.

То ж хай ще довго-довго осяває його праведні дороги золоте сонце у синьому небі — невмирущий символ рідного народу, а Всемогутній і Милостивий Господь дарує йому і його родині у доброму здоров'ї і гараздах — ще многії і благії літа.

Словаччина